PRIMA NOASTRĂ POETĂ (una creştină şi naivă)

Our first poetess (a Christian and naive one)

Al. CISTELECAN[1]

Abstract

The essay throws a critical and esthetical light on a manuscript dating from 1826, which was recently put into circulation, and which contains the poems of the nun Xenia Iordachi Hagiu. After a biographical overview and a brief panorama of the historical context, the essay underlines the proper qualities of Xenia's poems: their naivety and imaginative spontaneity, the fluency of versification, the candor of the dialectal language and its aphoristic standing.

Keywords: Xenia Iordachi Hagiu, religious poetry, nun, spontaneity, naivety, hymnal fervor.

Rămasă ca şi necunoscută pînă de curînd, călugăriţa Xenia Iordachi Hagiu e, de fapt, prima noastră poetă în mod absolut. Cu o versificaţie spontană, apropiată de fluenţa folclorică, Xenia e, desigur, o poetă creştină, de un creştinism destul de naiv, dar cu atît mai autentic. N-are orgolii literare, ba nici chiar creative (deşi are o precizată conştiinţă poetică), convinsă cum e că puţinul har de stihuitoare îi este dat de sus. Are, deci, umilinţa creatorului care se ştie o simplă unealtă nevrednică şi, mai ales, un simplu transmiţător de mesaj, care nu vine de la el şi nu e inventat de el. Xenia respectă, din pietate, distincţia operată de Dorin Ştefănescu între "textul poetic" şi "textul religios", părînd să ştie că în vreme ce "textul poetic vorbeşte de la sine şi reuşeşte să o facă prin arta cuvîntului", fiind "*creator* de vorbire", "textul religios slujeşte cuvîntul Altuia care vorbeşte," fiind doar "*învestit* cu darul vorbirii".[2] Xenia n-are, firește, drame de credinţă şi e departe de dialectica tensionată a credinţei din, bunăoară, poemele lui Arghezi, unde, după cum zice Iulian Boldea, "omul şi Dumnezeu apar /…/ angajaţi într-o dispută fără soluţie, plină de fervoarea căutării şi a identificării".[3] Xenia are o credinţă spontană şi totală, lăsîndu-se cu totul în mîinile Domnului.

*

La cum arată peisajul nostru literar de pe la 1820, Xenia Iordachi Hagiu nu l-ar fi compromis deloc. Ba dimpotrivă. Poate că nu-i aşa de "artistă" şi de pricepută la cele literare precum Văcăreştii, Prale sau Mumuleanu, dar, în schimb, are o spontaneitate şi o candoare a versificaţiei şi imaginaţiei cum nu prea aveau contemporanii ei. Şi-n plus, e modestă, nu umblă după glorie literară, mulţumită cu renumele dobîndit "în mînăstirea Agapia şi în tot ţinutul Neamţ", după cum ne

[1] Prof.univ.dr., Universitatea „Petru Maior" din Târgu-Mureş
[2] Dorin Ştefănescu, *Înţelegerea albă,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2012, p. 104.
[3] Iulian Boldea, *Sacru şi profan în poezia lui Tudor Arghezi,* în The proceedings of the *European integration-between tradition and modernity* congress, volume number 2, 2007, p.114-124

BDD-A2898 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-09-05 11:37:00 UTC)

certifică Ioanichie Bălan.[4] Din păcate, manuscrisul ei de *Stihuri* (vreo 2000 de versuri, după numărătoarea lui N. A. Ursu)[5] a rămas aproape necunoscut pînă la ediţia de la Gunivas – o ediţie elegantă şi făcută după toate rigorile valorificării unui manuscris. Xenia nu era însă chiar necunoscută de vreme ce Ioanichie Bălan îi face stihuitoarei un portret în *Pateric românesc* - ba chiar şi strînge cîteva date pentru o schiţă biografică. Cele aflate de Ioanichie Bălan au fost completate de cercetările lui N. A. Ursu, dar tot puţine au rămas (luăm aceste date din *studiul introductiv* al lui N. A. Ursu). Xenia ar fi fost fiica biv-vel armaşului Iordache Hagi şi ar mai fi avut o soră – Catinca. Ioanichie Bălan zice că părinţii au dat-o la învăţătură, dar cînd au vrut s-o mărite, Xenia a ales viaţa monahală, mai întîi la Socola şi apoi la Agapia. Iordachi – cît o fi fost el de ”boier sau boiernaş”, proprietar de ”zece liudi[6] - nu stătea prea bine, de vreme ce pe Catinca, rămasă mireană, o înzestrează cu ”două pogoani vii” în Dealul Mare biv vel spătarul Mihalache Cerchez, care zice şi că ”am crescut-o eu în casa me”.[7] Lipsa zestrei va fi atîrnat şi ea în drumul Xeniei spre mănăstire, dar stihurile ei nu plîng după lume. La Agapia, zice Ioanichie Bălan, ”cuvioasa Xenia se nevoia mai ales cu slujba la biserică, cu privegherea de noapte, cu citirea sfintelor cărţi şi cu rugăciunea lui Iisus. Ascultarea ei era cîntarea la strană, îngrijirea bisericii, iar în timpul liber facerea de stihuri versificate *spre lauda lui Dumnezeu şi mîngîierea sufletului.* Căci, ducînd o viaţă cu totul aleasă, în post, în smerenie şi în neadormită rugăciune, şi fiind iluminată cu multă învăţătură de carte, shimonahia Xenia se învrednicise de la Dumnezeu cu darul facerii de versuri duhovniceşti. Şi era renumită această cuvioasă în mănăstirea Agapia şi în tot ţinutul Neamţ pentru sfinţenia vieţii ei şi pentru alesele stihuri bisericeşti pe care le scria.”[8] Ca stihuitoare, Xenia era destul de vrednică şi inspirată, nu mai puţin şi harnică. ”Versurile sale – zice Ioanichie Bălan -, adevărate imne şi cîntări de bucurie, sunt izvorîte dintr-un suflet curat şi împăcat cu Dumnezeu. Ele cheamă toată suflarea să laude pe Domnul şi să mărturisească minunile Lui. Astfel, smerita Xenia este cea dintîi poetă în trecutul neamului nostru iar *stihurile* ei formează prima carte de imne româneşti”.[9] Limba acestor stihuri, după cum subliniază N.A. Ursu, e plină de ”particularităţi dialectale moldoveneşti”[10] (ceea ce ar putea fi, într-adevăr, semn de cultură precară, de autodidact, cum sugerează autorul studiului), dar tocmai naturaleţea acestei culori dialectale ne arată o limbă fragedă, de o candoare admirabilă şi de o inocenţă creativă euforică. Xenia scrie cum vorbeşte, doar că ritmat şi cu vădită

[4] Protosinghel Ioanichie Bălan, *Pateric românesc ce cuprinde viaţa şi cuvintele unor sfinţi şi cuvioşi părinţi ce s-au nevoit în mînăstirile româneşti (secolele IV-XX),* Ediția a II-a, Tipărit cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Dr. Antim, Arhiepiscopul Tomisului şi Dunării de Jos, Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 397. Portretul e folosit şi de N. A. Ursu în: *Studiu introductiv* la: Shimonahia Xenia Iordachi Hagiu de la mănăstirea Agapia, *Stihuri,* manuscris autograf din anul 1826, Ediție îngrijită de Eugenia Dima, Studiu introductiv de N. A. Ursu, Editura Gunivas, Chişinău, 2012, p. XVII.
[5] N. A. Ursu, *Studiu introductiv,* p. XVI.
[6] Idem, pp. XXII-XXIII.
[7] Ibidem.
[8] Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p 397.
[9] Idem, p. 398.
[10] N. A. Ursu, *op. cit.,*, p. XXIII.

BDD-A2898 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-09-05 11:37:00 UTC)

efervescenţă plastică. După cum zice, pe copertă, Eugenia Dima (care a redactat şi un riguros *glosar*, nu doar s-a îngrijit cu acribie de editarea manuscrisului), în stihurile Xeniei ”se simte sinceritatea, vibraţia emoţională”; ca şi temperatura devoţiunii, fervoarea imnică şi ingenuitatea unei credinţe depline, smerită şi fără poticniri. Xenia e fluentă în versificaţie, merge – cu aproximaţie – pe euritmii folclorice, naturale, fără mari scrupule însă. Dacă ritmul nu iese, dacă metrica nu corespunde sau ”eufoniile” nu se armonizează, nu-şi face mari probleme de euritmică şi ”ermonie”: învinge dificultăţile cu licenţe simpatice, sare peste hopuri cu nonşalanţă. Fireşte că Xenia versifică scene şi parabole biblice, le face, ca să zic aşa, ”recitative”, preamăreşte virtuţile credinţei şi virtuţile în general, se ţine de sinaxar (maicile îi recitau versurile la sărbători) şi compune – mai avîntat, cu devoţiune mai aprinsă – imnuri către Fecioară (un fel de mic acatist) şi către Mîntuitor. Nu pune teme de la ea: ea serveşte doar, are conştiinţă de unealtă modestă. Normal, versurile iau adesea turnură preceptistică, fac aforistică, întrucît stihurile Xeniei sunt şi carte de învăţătură şi îndreptare şi trag – obligatoriu - la sentenţiozitate. Caietul se şi deschide, de altfel, cu o profesiune de adevăr, cu o mărturisire în tăria credinţei (într-o minunată moldovenească): ”Adivărul în veac rămîni,/ Minciuna nu-l va răpuni,/ Macar di se luptă foarti,/ Vrînd di pre pămînt a-l scoati./ Însă pren curgire vremii/ Va lipsi boldul smintelii/ Şi se va face uniri,/ În dooă părţi răsplătiri”. Xenia ştie, de fapt, ce face, şi-şi conturează singură structura şi conţinutul caietului, care cuprinde ”Cuvîntari di măriri,/ Di laudi alcătuiri,/ La orînduieli sfinti,/ Cîti s-au văzut pliniti./ Încă mai sînt şi jeluiri,/ Şi oarecari povistiri,/ Cugetări folositoari,/ Urmînd ca într-o cîntari,/ Duhovniceşti la voroavă,/ Politiceşti la podoabă”. Iată o conştiinţă poetică asumată, cu întreaga umilinţă a celui ce se ştie învrednicit doar prin graţia de sus, nu prin merite personale. Căci Xenia e mereu conştientă că e doar o unealtă şi că în această calitate – şi numai în această calitate - nu poate tăcea minunile dumnezeieşti. Nu-i de mirare că imboldul prim îi vine de la Sf. Augustin (deşi ortodoxă, îi zice ”sfîntul”, nu ”fericitul”; e o abatere din empatie, evident) şi de la imperativitatea impusă de el în mărturisirea acestora; dar cu ce drastică umilinţă îşi asumă chemarea: ”aşe şi mie, lepădăturii, din sfărmiturili mesii celui bogat împărtăşindu-mă, au doar mi se cadi a tăce şi a nu mărturisi”?! Desigur, nu, aşa că ”izvodeşte” ”această carti di laudi pren stihuri, spre mîngîiere sufletului meu şi cui o va priimi”.

După canoane şi cutume (cărţi bisericeşti se vede că citise, chiar dacă nu stătea prea bine cu cele ”laice”), şi Xenia îşi deschide manuscrisul cu o poetică – una creştină, fireşte -, un ”imn” al cărţii inspirate şi al efectelor de ”hrană” ale acesteia. Nu la idee trebuie căutată Xenia (sunt locuri comune, obligate chiar), ci la candoarea ofertei: ”Cartea di siniş grăeşti/ Cătră cel ci o ceteşti:/ Cetitoriule iubiti,/ Ceri luare aminti,/ Ceri întreagă-nţelepciuni/ Di la-nchinata Triimi,/ Şi apoi mă iscodeşti,/ Mă gustă şi ti hrăneşti/ Că nu sunt amărăciuni/ La stomahurile buni,/ Nici pricinuiesc eu greaţă,/ Ci mirezmă şi dulceaţă./ Di sunt unora sminteală,/ Eu mă ştiu fără prihană,/ Di-am venit pren proastă mînă,/ Viu esti Cel ci mă mînă./ Că tot izvorul cel

BDD-A2898 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-09-05 11:37:00 UTC)

plăcut/ Izbucneşti din pământ,/ Şi di ari repezală,/ Toată noroirea spală" etc. E, în fond, conceptul de carte al profeților, conceptul cuvîntului ca aliment şi medicament, ca rit lustral şi salvator. Xenia nu va lucra cu alt imaginar al cărții şi nici cu altă misiune a cuvîntului. Repertoriul ei imaginativ şi atitudinal n-are noutate, e cel consacrat de tradiția liturgică, dar are, totuşi, prospețime, în măsura în care reuşeşte să pară unul spontan, nu unul repetitiv. Altminteri, fireşte că imaginația Xeniei n-are tupeu eretic, e conformistă şi pioasă. Atitudinile sunt şi ele cele din nomenclatorul imnic şi devoțional, căci stihuitoarea se poartă cum trebuie. Şi ea e cuprinsă, bunăoară, de ebrietatea inspirației ca ordin şi dar divin: "Toati, ca într-o beții,/ În vremi mi s-au dat şi mii/ Di la Cel ci împarti buni/ Cu a Lui înțelepciuni" (nu-i de neglijat la aceste versuri efectul - involuntar caricatural - al limbajului, ceea ce le face subit simpatice). Deşi sigură pe temeiul propriului misionarism, nu conteneşte să ceară mereu întăriri de sus, ca să nu smintească: "Iar şi aceasta, Doamne, cei,/ Deacă spre folos mă vrei,/ Deacă va fi sloboziri/ Să priimească vreo firi,/ Cele pren mînile meli/ Fii spre a Ta plăceri./ Nu fii scandalisiri/ Pren a me nisocotiri./ Că ştii, ca un Dumnezeu,/ Că nu esti lucrul meu" etc. Pregătită astfel, cu întăritoarele divine invocate fierbinte, Xenia purcede la o versificare biblică, luînd-o aproape capitol de capitol, de la geneză la Evanghelii. Cu spontaneitatea ei şarmantă şi dezarmantă, e prima "gîndiristă" din poezia noastră, prima care aduce fabula divină pe plai. Nu atît prin strămutare sau permutare, cum făceau Pillat şi ceilalți, cît prin "psihologia" insuflată scenelor biblice: "Apoi mergi-n Nazaret,/ Fiind micuşor băiet./ Deci maică-Sa L-au dat la carti,/ Ci El spune că ştii toati,/ Şi cu puteri grăieşti,/ Nu în dişert să făleşti" etc. Dacă ar fi preştiut de doctrina lui Crainic, Xenia ar fi fost cea mai autentică gîndiristă.

Simboluri, taine şi virtuți creştine sunt luate şi ele, destul de cu metodă, la cîntat (rugăciunea, umilința, suferința, tăcerea, botezul, lacrima, moartea etc.), cu aceeaşi picturalitate naivă şi cu ochii fixați pe exercițiul de ascensiune cerească a sufletului: "O, lacrămo, sfîntă bai,/ Sau duhovnicească ploai,/ Că nu rămîni-nțelenit/ Sufletul ci te-au priimit,/ Ci ca un pom lîngă izvoară,/ Pren cea sfîntă umezeală,/ Creşte roduri poliiti,/ Cerescului arvoniti./ Li saltă pren aburiri/ Cu nespusă mirosiri." Cu aceeaşi naivitate imediată îşi spune şi rugăciunile şi imnele, dar nu uită nici să ceară recompensa cuvenită, amintindu-i Fecioarei de datorie: "La ceasul ieşirii meli/ Să-m soseşti spre mîngîeri,/ Să mă duci la-Împărății,/ Pentru că Ț-am cîntat Ții". Fireşte că se simte şi copleşită de strălucirea Fecioarei şi se scuză "că nu să poati pren cerneală/ Să-Ț spui toati la iveală" şi nici "nu să poati ca să-Ț scrii/ Podoabili pren condii". Dar se străduieşte şi face un entuziasmat acatist al Maicii Domnului, cu deplină încredere în metanoia produsă de lucrarea Fecioarei: "Căci pren a Ta ameleți,/ Ai făcut firii schimbari,/ Schimbînd din adamicească/ Spre viiață îngerească". Atunci cînd se lasă mai în voia imagisticii, Xenia arată capacitate sintetică, unind repede contrariile materiale şi nefiind departe de practica oximoronului: "Dragostea dumnezeiască/ Poati foc să se numească,/ Căci că aprindi pre dor,/ Izbucnind ca un izvor" etc. Ca la prooroci, şi la ea iubirea şi vocația cîntării sînt "văpaie" şi "izvor" deodată, iar poetica e pe bază de kenoză: "Vino, vino, Iisusă,/ Spre

BDD-A2898 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-09-05 11:37:00 UTC)

văpaie cea nistinsă,/ Cari întru mini ardi/ Şi cîntărili sloboadi"; sau: "Iisuse, Domnul meu,/ Mă sfîrşeşti dorul Tău/ Căci cum stau strugurii în teasc/ Şi izvoară di vin nasc,/ Aşa eu m-am tescuit/ Pentru Tini, Cel Dorit". În orice caz, imnurile Xeniei sunt rod strict al rîvnei cereşti, nu răspuns la vreo vanitate lumească: "Flacăra dragostii Tali/ Mă porneşti la cîntari,/ Nu vreun înteres di lumi/ Sau dulceaţă dupre firi".

Există şi cîteva slăbiciuni tematice (sau preferinţe), cîteva insistenţe de tratare cam redundante. Atenţie aparte primeşte, de pildă, Abel (căruia Xenia îi conturează o psihologie în prelungirea pasajului biblic); sau colocviul sufletului cu trupul/inima; nu mai puţin, stihurile despre moarte (văzută destul de concret: "Ah, moarti, otrăvit păhar,/ Şi la păcătoş amar!/ Căci ti arăţi la ei urîtă/ Şi, dupre David, cumplită,/ Viind foarte-nveninată,/ Straşnică şi-nfiorată,/ Încărcată di unelti,/ Dînd dureri nimîngîeti" etc.), cu cele două variante: a păcătosului şi a dreptului. Cu credinţa ei naiv-populară, Xenia pictează abrupt scenele de deprimare în care dracii văd că le este smuls un suflet: "Toţi dracii să spăimîntează,/ Foarti plîng şi să ohtează,/ Gîlcevesc cu tînguiri,/ Văzînd om făr' di opriri:/ *Iată,* zici, *Iisus/ Ci urgii ne-au adus,/ Rîdică omul la ceri/ Pren a smereniei scări*". Cam toate scenele, fie cu sfinţi, fie cu diavoli, au candoarea frescelor de Voroneţ. Naivă cum e, spontană şi fluentă, Xenia n-are a se sfii între stihuitorii de pe la 1820. Iar între cîntăreţii de strană, poate sta şi acum alături de cei de azi.

BDD-A2898 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-09-05 11:37:00 UTC)